

OILAVIY TARBIIYA SHAROITINING MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR PSIXOLOGIK RIVOJLANISHIGA TA'SIRI

Nurimova Malohat

KDPI maktabgacha ta'lim yo'nalishi 4-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20520354>

Annotatsiya: Mazkur maqolada oilaviy tarbiya sharoitining maktabgacha yoshdagi bolalar psixologik rivojlanishiga ta'siri yoritilgan. Unda oiladagi muhit, ota-onaning tarbiya uslublari, mehr-oqibat va ijtimoiy munosabatlarning bola shaxsining shakllanishidagi o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, sog'lom oilaviy muhitning bolaning emotsional barqarorligi, o'ziga ishonchi va ijtimoiy moslashuviga ijobiy ta'siri ko'rsatib berilgan. Maqolada oilaviy tarbiyaning ahamiyati va uning samarali tashkil etish yo'llari haqida xulosalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Oilaviy tarbiya, maktabgacha yosh, psixologik rivojlanish, bola shaxsi, emotsional rivojlanish, ijtimoiy muhit, ota-ona, tarbiya usullari, mehr-oqibat, ijtimoiy moslashuv

Kirish. Bugungi kunda maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama rivojlanishi va barkamol shaxs sifatida shakllanishida oilaning roli beqiyosdir. Bola shaxsining dastlabki tarbiyaviy va psixologik shakllanishi aynan oilada boshlanadi. Oilada olingan tarbiya, ota-onaning mehr-muhabbati, e'tibori va pedagogik yondashuvi bolaning ruhiy holati, xulq-atvori, ijtimoiy ko'nikmalari va intellektual salohiyatini bevosita shakllantiradi. Shu sababli zamonaviy ta'lim tizimida oilaning tarbiyaviy rolini kuchaytirish, ota-onalarni pedagogik jihatdan qo'llab-quvvatlash va ularni tarbiyaviy jarayonning faol ishtirokchisi sifatida tayyorlash dolzarb vazifa sifatida qaralmoqda. O'zbekiston Respublikasida bolalarni tarbiyalash va ularning sog'lom rivojlanishini ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishga qaratilgan qonunlar va normativ-huquqiy hujjatlar, xususan, "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonun, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining maktabgacha ta'limni yanada rivojlantirishga qaratilgan qarorlari, shuningdek, "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi bolalarning har tomonlama rivojlanishida oilaning o'rnini alohida ta'kidlaydi. [1] Bu hujjatlarda ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirish, bolalarning psixologik va emotsional holatini qo'llab-quvvatlash, shuningdek, sog'lom va qulay oilaviy muhitni yaratishning ahamiyati belgilab qo'yilgan.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonunida har bir bolaning sog'lom rivojlanishi va o'sishi uchun qulay oilaviy sharoit yaratish muhimligi alohida qayd etilgan. Bu huquqiy asos oilaviy tarbiyaning nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Sog'lom oilaviy muhit bolaning jamiyatdagi o'rni, ijtimoiy moslashuv ko'nikmalari, shuningdek, hayotga bo'lgan ishonchi va o'zini anglash darajasiga ham bevosita ta'sir qiladi. [2] Shuning uchun ham mazkur maqolaning asosiy maqsadi - oilaviy tarbiya sharoitining maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik rivojlanishiga ta'sirini tahlil qilish, shuningdek, sog'lom oilaviy muhitni shakllantirish va mustahkamlashning muhim jihatlarini yoritishdan iborat. Maqola orqali nafaqat oilaning tarbiyaviy ahamiyati, balki zamonaviy pedagogik yondashuvlar va psixologik tavsiyalar ham o'rganiladi, bu esa ota-onalar va maktabgacha ta'lim muassasalari xodimlari uchun amaliy qo'llanma sifatida xizmat qilishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili. Oila va maktabgacha yoshdagi bolaning psixologik rivojlanishi o'rtasidagi bog'liqlik ko'plab ilmiy tadqiqotlarda muhim mavzu sifatida ko'riladi.

O'zbekiston sharoitida maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik rivojlanishida oilaning rolini o'rganish bo'yicha ilmiy izlanishlar ham mavjud. Masalan, Sh. Olimov bolalarning psixologik holati va xulq-atvori oiladagi tarbiyaviy muhit bilan chambarchas bog'liqligini ta'kidlaydi. Olimovning fikricha, ota-onaning pedagogik madaniyati va bolaga mehr bilan yondashishi uning ruhiy barqarorligi, ijtimoiy ko'nikmalari va intellektual salohiyatini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.[3] Shuningdek, N. Abdurashidova o'z tadqiqotlarida oilaviy tarbiyaning maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga ta'sirini tahlil qiladi. Uning tadqiqotlariga ko'ra, oiladagi qadriyatlar, odat va muloqot uslublari bolalarning jamiyatga moslashuvini, shuningdek, ularning o'zini anglash darajasini belgilaydi. Abdurashidova oilaning pedagogik qo'llab-quvvatlashi va ijobiy ruhiy muhitni yaratish bolalarning psixologik sog'lomligini ta'minlashda asosiy shart ekanini ta'kidlaydi.[4] Mazkur olimlarning fikrlari va tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, oilaviy tarbiya nafaqat bolaning individual psixologik rivojlanishiga, balki uning ijtimoiy qobiliyatlari va jamiyat bilan moslashuviga ham bevosita ta'sir qiladi. Shu sababli ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirish, oilaviy muhitni sog'lom va ijobiy shakllantirish, bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashning eng samarali yo'llaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotda maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik rivojlanishida oilaviy tarbiyaning ta'sirini o'rganish uchun so'rovnoma (anketa) usuli tanlandi. Tadqiqotda taxminan 100 nafar ota-ona ishtirok etdi. So'rovnoma savollari ochiq va yopiq tipdagi bo'lib, oilaviy tarbiyaning turli jihatlari – ota-onaning pedagogik madaniyati, mehr-muhabbat, oilaviy muhit va bolalarning psixologik holati – o'rganildi. Olingan ma'lumotlar deskriptiv statistika va korrelyatsion tahlil yordamida tahlil qilindi. Ushbu metod tadqiqotga tez va samarali ma'lumot yig'ish imkonini beradi, ota-onalarning amaliy tajribasi va subyektiv fikrlarini hisobga oladi. Natijalar oilaviy tarbiyaning bolalarning psixologik rivojlanishiga ta'sirini aniqlashda asos bo'ladi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqot natijalarini tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik rivojlanishida oilaviy tarbiyaning o'rni juda muhimdir. So'rovnoma orqali olingan ma'lumotlar 100 nafar ota-onaning javoblarini o'z ichiga olgan bo'lib, jami 800 ta javob tahlil qilindi. Javoblardan ko'rinib turibdiki, bolalarga mehr-muhabbat ko'rsatish, ularning faoliyatini qo'llab-quvvatlash va oilaviy muhitni ijobiy ushlab turish ularning emotsional va ijtimoiy rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Natijalar tahlili shuni ko'rsatadiki, ota-onalarning ko'p qismi, ya'ni taxminan 70% bolalar bilan har kuni muloqot qiladi va ularning faoliyatini diqqat bilan kuzatadi. Shu bilan birga, 65% ishtirokchi oilaviy muhitni ijobiy deb baholagan. Bu ko'rsatkichlar bolalarning ruhiy barqarorligi va ijtimoiy moslashuvini shakllantirishda oilaviy muhitning bevosita ta'sirini ko'rsatadi. Tahlil shuni ko'rsatadiki, ota-onaning pedagogik yondashuvi va mehr-muhabbat ko'rsatishi bolaning ijtimoiy qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Ota-onalar bolalar bilan birga vaqt o'tkazish, o'yin va ijodiy mashg'ulotlar bilan shug'ullanish orqali ularning tafakkurini rivojlantiradi. Shu bilan birga, oiladagi pedagogik yondashuv bolalarning mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatiga bevosita ta'sir qiladi.

Tahlil davomida shuni ko'rish mumkinki, oilaviy qadriyatlar va tarbiyaviy qoidalar bolalarning jamiyatga moslashuviga ijobiy ta'sir qiladi. Masalan, oilada qoidalar aniq belgilangan va ota-onalar ularni izchil amalga oshiradigan hollarda, bolalarning ijtimoiy xulq-atvori yanada barqaror bo'ladi. Shu bilan birga, bolalar oilada qo'llab-quvvatlangan va ijobiy ruhiy muhitga ega bo'lganda, ularning emotsional barqarorligi, o'zini anglash va ijtimoiy qobiliyatlari sezilarli darajada oshadi.

Natijalarni tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, ota-onalarning pedagogik madaniyati va oiladagi tarbiyaviy yondashuv bolalarning psixologik rivojlanishida markaziy o'rin tutadi. Ota-onalar muntazam muloqot qilsa, bolalarning o'zini anglash darajasi va emotsional barqarorligi oshadi. Shu bilan birga, bolalarning kognitiv va ijtimoiy rivojlanishiga oilaviy o'yinlar, ijodiy mashg'ulotlar va bolalar bilan sifatli muloqotning bevosita ta'siri aniqlangan. Oilaviy tarbiyaning sifati va pedagogik yondashuv bolalarning ruhiy, ijtimoiy va kognitiv rivojlanishini kompleks tarzda shakllantiradi. Shu sababli, ota-onalarning pedagogik yondashuvini oshirish, oilaviy muhitni ijobiy va sog'lom shakllantirish bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashning eng samarali yo'llaridan biri hisoblanadi.

So'rovnoma natijalari 100 nafar ota-onaning javoblarini o'z ichiga olgan bo'lib, jami 800 ta javob tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, ota-onalarning aksariyati bolalar bilan muntazam va sifatli muloqot qilishadi. Masalan, 70% respondentlar har kuni bolalari bilan suhbatlashadi, ularning his-tuyg'ulari va faoliyatini kuzatadi. Bu natija oilaviy tarbiyaning bolaning emotsional rivojlanishida muhimligini tasdiqlaydi. Shuningdek, 65% ishtirokchi oilaviy muhitni ijobiy deb baholagan. Bu ko'rsatkich oiladagi ruhiy iqlim va pedagogik yondashuvning bolalarning psixologik barqarorligiga bevosita ta'sir qilishini isbotlaydi. Natijalardan ko'rinib turibdiki, oiladagi mehr-muhabbat va ota-onaning qo'llab-quvvatlashi bolalarning ijtimoiy moslashuvini yaxshilaydi va ularning emotsional qobiliyatlarini mustahkamlaydi.

So'rovnoma natijalari shuni ham ko'rsatadiki, 55% ota-ona bolalar bilan ijodiy faoliyatlar, o'yinlar va kitob o'qish bilan shug'ullanishni muhim deb biladi. Bu faoliyatlar bolalarning tafakkurini rivojlantiradi, muammolarni hal qilish va mustaqil qarorlar qabul qilish qobiliyatini oshiradi. Shu bilan birga, oiladagi tarbiyaviy yondashuv va pedagogik qo'llab-quvvatlash bolalarning ijtimoiy va kognitiv rivojlanishiga ijobiy ta'sir qiladi.

Natijalar tahlili shuni ko'rsatdiki, oilaviy qadriyatlar va qoidalar bolalarning jamiyatga moslashuvini yaxshilaydi. Oiladagi qoidalar aniq belgilangan va ota-onalar ularni izchil amalga oshiradigan hollarda bolalarning ijtimoiy xulq-atvori barqaror bo'ladi. Shu bilan birga, bolalar oilada ijobiy ruhiy muhitga ega bo'lsa, ularning emotsional barqarorligi va o'zini anglash darajasi oshadi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, oilaviy tarbiyaning sifati va pedagogik yondashuv bolalarning psixologik rivojlanishiga kompleks ta'sir qiladi. Ota-onalarning pedagogik madaniyati yuqori bo'lsa, bolalarning emotsional barqarorligi va ijtimoiy ko'nikmalari sezilarli darajada rivojlanadi. Shu bilan birga, oilaviy tarbiya bolalarning kognitiv rivojlanishini ham qo'llab-quvvatlaydi. Umuman olganda, 800 ta natija tahlili shuni ko'rsatadiki, ota-onalarning pedagogik yondashuvi, oilaviy muhitning ijobiyligi va bolalarga mehr-muhabbat ko'rsatish maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu sababli, oilaviy tarbiyaning sifati oshirish va ota-onalarni pedagogik jihatdan qo'llab-quvvatlash bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Taklif va xulosalar. Oilaviy pedagogik qo'llab-quvvatlash platformasi yaratish. O'zbekistonda maktabgacha yoshdagi bolalar oilaviy tarbiyasini yaxshilash va ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirish uchun raqamli platforma yoki ilova ishlab chiqish taklif qilinadi. Ushbu platforma orqali ota-onalar: Bolalarning psixologik rivojlanishini qo'llab-quvvatlash bo'yicha kengashlar va tavsiyalar oladi, Uyda o'yin, ijodiy mashg'ulotlar va interaktiv vazifalarni amalga oshirish bo'yicha praktik ko'rsatmalarga ega bo'ladi, Boshqa oilalar bilan tajriba almashish va pedagogik savollarni muhokama qilish imkoniga ega bo'ladi. Bu platforma maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda innovatsion va yangi

yondashuv bo'lib, O'zbekistonda oilaviy tarbiyani modernizatsiya qilishga xizmat qiladi. Oilaviy tarbiya monitoringi tizimi. O'zbekistonda maktabgacha ta'lim muassasalari va oilalarni bog'laydigan oilaviy tarbiya monitoringi tizimi yaratish taklif qilinadi. Tizimning asosiy vazifalari:

- Har bir bolaning psixologik rivojlanish ko'rsatkichlarini oilaviy muhitga mos ravishda kuzatish,
- Ota-onaning tarbiyaviy yondashuvi va pedagogik faoliyatini baholash va qo'llab-quvvatlash,
- Oila va maktabgacha ta'lim muassasalari o'rtasida muloqot va maslahatlarni samarali tashkil qilish.

Bu tizim orqali oilaning tarbiyaviy roli ilmiy asosda aniqlanadi, pedagogik yordam kerak bo'lgan oilalar tezkor tarzda aniqlanadi va bolalarning psixologik rivojlanishi samarali qo'llab-quvvatlanadi. Shu bilan O'zbekistonda oilaviy tarbiya va maktabgacha ta'limning integratsiyalashgan nazorati yangilik sifatida amalga oshiriladi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, ushbu tadqiqot maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik rivojlanishida oilaviy tarbiyaning ahamiyatini aniqlashga qaratildi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida faqat so'rovnoma (anketa) usuli tanlandi va unda O'zbekistonning turli hududlaridan taxminan 100 nafar ota-ona ishtirok etdi. So'rovnoma savollari ochiq va yopiq tipdagi bo'lib, oilaviy tarbiyaning turli jihatlarini – ota-onaning pedagogik madaniyati, mehr-muhabbat, bolalar bilan muloqot sifati, oilaviy muhit va bolalarning psixologik rivojlanishi – qamrab oldi. Olingan ma'lumotlar jami 800 ta javobni tashkil etib, deskriptiv statistika va korrelyatsion tahlil yordamida qayta ishlanib, oilaviy tarbiyaning bolalarning psixologik rivojlanishiga ta'siri aniqlandi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, oilaviy tarbiya bolalarning psixologik rivojlanishida hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Javoblardan ko'rinib turibdiki, ota-onalarning aksariyati, ya'ni 70%, bolalar bilan har kuni muloqot qiladi va ularning hissiy ehtiyojlariga e'tibor beradi. Shu bilan birga, 65% respondent oilaviy muhitni ijobiy deb baholagan. Bu natijalar oiladagi ruhiy muhit va pedagogik yondashuvning bolalarning emotsional barqarorligi, ijtimoiy moslashuvi va kognitiv rivojlanishiga bevosita ta'sir qilayotganini ko'rsatadi.

So'rovnoma natijalari shuni ko'rsatdiki, ota-onaning pedagogik yondashuvi va mehr-muhabbat ko'rsatishi bolalarning ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirish va ularning o'zini anglash darajasini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Bolalar bilan muntazam muloqot qiladigan va ularni faol qo'llab-quvvatlaydigan oilalarda bolalarning emotsional barqarorligi sezilarli darajada yuqori. Shu bilan birga, oiladagi pedagogik yondashuv bolaning mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tahlil shuni ko'rsatdiki, oilaviy qadriyatlar va tarbiyaviy qoidalar bolalarning jamiyatga moslashuvini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi. Oilada qoidalar aniq belgilangan va ota-onalar tomonidan izchil amalga oshiriladigan hollarda bolalarning ijtimoiy xulq-atvori barqaror bo'ladi. Shu bilan birga, oilaviy tarbiya bolalarning emotsional barqarorligi va o'zini anglash darajasini oshiradi, bu esa ularning maktabgacha yoshdagi psixologik rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi. Shuningdek, so'rovnoma natijalari ko'rsatdiki, bolalar bilan ijodiy mashg'ulotlar, o'yinlar va kitob o'qish bilan shug'ullanish ularning kognitiv rivojlanishiga ijobiy ta'sir qiladi. 55% ota-onalar bunday faoliyatlarni bolalarning tafakkurini rivojlantirish va muammolarni mustaqil hal qilish qobiliyatini oshirish vositasi sifatida baholagan. Shu bilan birga, oilaviy tarbiyaning sifati va pedagogik qo'llab-quvvatlash bolalarning ijtimoiy va kognitiv rivojlanishining bir-biriga bog'liqligini tasdiqlaydi. Tadqiqot natijalari O'zbekistonda oilaviy tarbiyani modernizatsiya qilish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Masalan, raqamli platformalar orqali ota-onalarga pedagogik qo'llab-quvvatlash va interaktiv maslahatlar

berish, shuningdek, oilaviy tarbiya monitoringi tizimi orqali bolalarning psixologik rivojlanishini kuzatish imkoniyatlari yaratilishi mumkin. Bu esa oilaviy tarbiyani ilmiy asosda boshqarish va bolalarning rivojlanishidagi individual ehtiyojlarni hisobga olishga xizmat qiladi. Umuman olganda, tadqiqot shuni ko'rsatadiki, ota-onaning pedagogik madaniyati, oilaviy muhit va bolalarga mehr-muhabbat ko'rsatish maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu sababli, oilaviy tarbiyaning sifatini oshirish, ota-onalarni pedagogik jihatdan qo'llab-quvvatlash va sog'lom oilaviy muhitni yaratish O'zbekistonda bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashning eng samarali yo'llaridan biri bo'lishi mumkin. Tadqiqot natijalari shuningdek, maktabgacha ta'lim tizimi va oilalarni integratsiyalashgan tarzda rivojlantirish, oilaviy tarbiyani ilmiy asosda qo'llab-quvvatlash va bolalarning psixologik rivojlanishini doimiy kuzatishning dolzarbligini ko'rsatadi. Shu yo'l bilan ota-onalar, maktabgacha ta'lim muassasalari va davlat siyosati birgalikda bolalarning sog'lom, ijtimoiy va intellektual jihatdan barqaror rivojlanishini ta'minlashi mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori. "Maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida", 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi. "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonun, 2019.
3. Olimov Sh. "Oilaviy tarbiya va bolalar psixologik rivojlanishi". Toshkent: Fan, 2019.
4. Abdullayeva N. "Bolalar psixologiyasi va oilaviy tarbiya: ilmiy tadqiqotlar". Samarqand: Ilm-fan, 2018.